

„ZASE SE HLÁSÍ TI STEJNÍ ŽÁCI“ INTERAKČNÍ POJETÍ UČITELSKÉHO VYVOLÁVÁNÍ A ŽÁKOVSKÉHO HLÁŠENÍ SE VE VÝUKOVÉ KOMUNIKACI

“IT’S THE SAME STUDENTS RAISING THEIR HAND AGAIN” INTERACTIONAL CONCEPT OF TEACHER’S CALLING ON STUDENTS AND STUDENTS’ RAISING THEIR HAND IN EDUCATIONAL COMMUNICATION

*Švaříček Roman, Navrátilová Jana, Majcík Martin,
Bruzlová Martina*

Klíčová slova: výuková komunikace, interakční pojetí, hlášení se, vyvolávání, druhý stupeň základní školy

Key words: classroom discourse, interaction, teacher’s calling on students, students’ raising their hand

Cílem etnografického výzkumu je popsat učitelské strategie při vyvolávání žáků a žákovské strategie používané žáky v situacích, kdy jim učitel přiděluje slovo. Vycházíme z kvalitativní mikroanalýzy výukové komunikace v předmětu český jazyk a literatura ve čtyřech 9. třídách ZŠ. Zajímá nás: 1) v jakých situacích dávají učitelé žákům slovo (turn-taking) a jak jim přidělují komunikační prostor; 2) kdy se žáci hlásí a jakým způsobem ovlivňují výuku. Výsledky prokazují, že žáci jsou aktivní aktéři ovlivňující obsah výukové komunikace, a to dokonce systematičtějším způsobem, než se doposud myslelo.

Vědecká komunita se shoduje, že žáci by měli hrát aktivní roli ve výukové komunikaci (Resick et al., 2015), a že dobrá výuka povzbuzuje žáky k aktivnímu hovoru o učivu (Lefstein, 2014). Oporu pro to je možné najít v sociokulturních teoriích učení (Vygotskij, 1970), které jsou rozvinuté v mnoha konceptech: dialogické vyučování (Šedřová, et al., 2016) či badatelský přístup (Nassaji, 2000). V ČR jsou známé např. filozofie pro děti (Bauman, 2008) nebo badatelsky orientované vyučování (Samková et al., 2015). Teprve nyní se objevují výzkumy prokazující spojitost mezi kvalitou výukové komunikace a výsledky žáků, ale stále absentují popisy produktivních učitelských strategií pro zvýšení aktivizace žáků. Podle zjištění našeho předchozího výzkumu se na 2. stupni ZŠ hlásí pouze 1/3 žáků, a naopak 40 % se snaží vyhnout vyvolání (Šedřová, 2010). Učitelé tak pracují pouze s menší částí třídy, což je v rozporu s požadavkem rovnosti podmínek vzdělávání (Greger, 2006) či příležitostí (Fennema, 1990).

Ústředním datovým materiálem jsou pro nás videonahrávky výuky (24 videonahrávek). Tato data podrobujeme vizuální etnografické mikroanalýze. Vedle toho pracujeme s rozsáhlými daty o žácích (známky z předmětu český jazyk, výsledky z testu čtenářské gramotnosti administrovaného Českou školní inspekcí, SES žáků, sociometrické dotazníky a rozhovory s vybranými žáky) a o učitelích (rozhovory, hodnocení žáků v několika kategoriích, jako např. nadání, snaha, motivace, atd.). Můžeme proto zjistit, kdy žáci mluví, kteří žáci to jsou, zda byli vyvoláni učitelem či jaká byla kvalita jejich výpovědí.

Výsledkem analýzy a interpretace dat bude interakční pojetí učitelského vyvolávání a žákovského hlášení se ve výukové komunikaci. Zprvce popíšeme funkce učitelského vyvolávání žáků a strategie používané učiteli v různých výukových situacích. Zadruhé popíšeme verbální a neverbální reakce žáků na učitelskou nabídku sdíleného komunikačního prostoru se zaměřením na typologizaci žákovského hlášení se. Zároveň hodláme s využitím komplexních dat o výsledcích žáků ukázat, které strategie používají různé skupiny žáků (žáci s vynikajícími výsledky versus žáci s podprůměrnými výsledky).

Abstract: The aim of the ethnographic research study is to describe teacher strategies for calling on students and strategies used by students in situations where the teacher assigns a turn to them. The study is based on qualitative microanalysis of educational communication in the subject of Czech language arts in four ninth grade lower secondary school classes. We are interested in: 1) the situations in which teachers allocate a turn to students and how they allocate the communication space; 2) when students raise their hand and how they influence teaching. There is agreement in the scientific community that students should play an active role in educational communication (Resick et al., 2015) and that good teaching encourages students to actively talk about the educational content (Lefstein, 2014). It is only now that research proving the link between the quality of educational communication and student achievement is emerging.

Literatura/References:

- Alexander, R. J. (2006). *Towards dialogic teaching: Rethinking classroom talk*. Cambridge: Dialogos.
- Bauman, P., & Cvach, R. (2008). *Filosofie pro děti: Výukový dialog trochu jinak*. In R. Jandová (Ed.), *Šedesát let vzdělávání pedagogů na jihu Čech v reflexi současné reformy školství* (s. 131–145). České Budějovice: Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky a psychologie.

- Billings, L., & Fitzgerald, J. (2002). *Dialogic discussion and the paideia seminar*. American Educational Research Journal, 39(4), 907–941.
- Fennema, E. (1990). *Justice, equity, and mathematics education*. In E. Fennema, & G. C. Leder (Eds.), *Mathematics and gender* (pp. 1–9). New York, NY: Teachers College Press.
- Greger, D. (2006). *Vzdělanostní nerovnosti v teoretické reflexi*. In P. Matějů & J. Straková (Eds.), *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice* (s. 21–41). Praha: Academia.
- Lefstein, A., & Snell, J. (2014). *Better than best practice: Developing teaching and learning through dialogue*. London: Routledge.
- Mehan, H. (1979). *Learning lessons: Social organization in the classroom*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Nassaji, H., & Wells, G. (2000). *What's the use of 'triadic dialogue'? An investigation of teacher–student interaction*. Applied Linguistics, 21(3), 376–406.
- Nystrand, M., Gamoran, A., Kachur, R., & Prendergast, C. (1997). *Opening dialogue. Understanding the dynamics of language and learning in the english classroom*. New York, London: Teachers College Press.
- Resnick, L. B., Asterhan, C. A. & Clarke, S. N. (Eds.). (2015). *Socializing intelligence through academic talk and dialogue*. Washington: AERA.
- Sahlström, F. (2002). *The interactional organization of hand raising in classroom interaction*. Journal of Classroom Interaction, 37(2), 47–57.
- Samková, L., Hošpesová, A., Roubíček, F., & Tichá, M. (2015). *Badatelsky orientované vyučování matematice*. Scientia in Educatione, 6(1), 91–122.
- Shepherd, M. A. (2014). *The discursive construction of knowledge and equity in classroom interactions*. Linguistics and Education, 28, 79–91.
- Šedřová, K., Švaříček, R. (2010). *Angažovanost žáků ve výukové komunikaci na druhém stupni základní školy*. Pedagogická orientace, 20(3), 24–48.
- Šedřová, K., Švaříček, R., Sedláček, M., Šalamounová, Z. (2016). *Jak se učitelé učí?* Brno: MuniPress.
- Vygotskij, L. S. (1970). *Myšlení a řeč*. Praha: SPN.